

- Όλα τα υποχρομισμένα, με πλάγια
- Τα εισαγωγικά, ελληνικά: «...» και όχι αγγλικά «...»
- Οι παύλες θα γίνουν μεγάλες

Θα δημοσιευτεί αυτή την
Κυριακή 19 Αυγούστου

Με αφορμή τη συμπλήρωση της 50ετίας από το θάνατο του Καστανιάκη (1957-2007)

Καθημερινή αριστερή έναρξη της εφετηνής κυνηγετικής περιόδου (20 Αυγούστου)

Νίκος Καστανιάκης: «σκυνηγός της αλήθειας»

ΒΡΗΚΕ ΤΕΛΙΚΑ Ο ΚΑΣΑΝΤΖΑΚΗΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΠΟΥ ΑΝΑΖΗΤΟΥΣΕ ΣΑΝ ΚΥΝΗΓΟΣ, ΟΠΩΣ Ο ΣΑΝΤΚΟ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΠΟΥ ΚΥΝΗΓΟΥΣΕ «ΤΟ ΠΟΥΛΙ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ»;

Του Μιχ. Κ. ΜΑΚΡΑΚΗ*

Στο προηγούμενό μας άρθρο αρχίσαμε με ένα μύθο, το μυθικό Ναρκίσο, για να επισημάνουμε ένα συμβολισμό με την ανατανάκλαση που αφήνει η ολόφωτη του μορφή πάνω στην κρυστάλλινη πηγή, όπου έσκυψε ο πανέμορφος αυτός έφηβος να πει νερό. Ένα φαινόμενο που συμβολίζει την ανατανάκλαση της προσωπικότητας του φιλοσόφου, όπως και κάθε δημιουργού, στο έργο του. Είναι, ό,τι χαρακτηριστήρια με στην περίπτωση αυτή ως «ναρκισσισμός» ή «υποκειμενισμό».

Όπως αναφέραμε στο άρθρο μας, κάθε φιλόσοφος θέλει το «υποκειμενό» του, τη βκέψη, τα ιδανικά του στη φιλοσοφία του, χωρίς να κατορθώνει να βρει την ολότητα από τον εαυτό του ως ιδιαίτερο άτομο. Και είναι ακριβώς ο υποκειμενισμός αυτός που τον περιορίζει, εμποδίζοντάς τον να προσεγγίσει την ολοκληρωμένη, την απόλυτη αλήθεια που αποτελεί το πραγματικό αντικείμενο των αναζητήσεών του. Και που αποτρέπει επίσης, με τη φιλοσοφική διάθεση που τον διακρίνει, το αντικείμενο του ίδιου του Καστανιάκη.

* Ο κ. Μιχ. Κ. Μακράκης είναι ομότ. καθηγητής του Παιν/μίου Αθηνών.

Έτσι το ερώτημά μας, το ερώτημα με το οποίο τον αφήσαμε στο τελευταίο μας άρθρο, είναι: Άραγε βρήκε ποτέ την απόλυτη αλήθεια, «το πουλί της ευτυχίας» που αναζητούσε σαν ένας κυνηγός κι αυτός, όπως ο Σάντκο του παραμυθιού; Πριν απαντήσουμε, λοιπόν, στο ερώτημα που είχαμε θέσει ήδη, τεχνώντας το άλλο μας άρθρο, ας αρχίσουμε καιό αυτό εδώ, όπωςό εκείνο με ένα μύθο. Παιρνοντας αφορμή πάλι τη 50ή επέτειο από το θάνατο του Καστανιάκη, τον οποίο παραμοιάζουμε στο άρθρο μας αυτό με ένα κυνηγό, αλλά και με ευκαιρία την αριστερή έναρξη της εφετηνής κυνηγετικής περιόδου, ας δούμε το μύθο για τον Σάντκο τον κυνηγό.

1. Σάντκο, ο κυνηγός του ρωσικού παραμυθιού και «το πουλί της ευτυχίας»

Σύμφωνα με ένα ρωσικό παραμύθι, γνωστό με το όνομα που φέρει ο ήρωάς του, ο Σάντκο, όπως επίσης και από την ομιλούμενη όπερα του Ρίμσκι-Κορσακόφ, ήταν αυτός ένας κυνηγός μικρών και μεγάλων πουλιών. Όσο ήταν έφηβος ή και νέος ακόμα, κυνηγούσε διάφορα πουλιά στο χωριό όπου γεννήθηκε. Όταν όμως αντρώθηκε, ανικανοποίητος που δεν μπορούσε να βρει το πουλί που ζητούσε, αποφάσισε μια μέρα, μια ανδιζιάτικη μέρα, να αφήσει το μικρό και περιορισμένο του χωριό. Πήρε των οματιών του κι έφυγε σε άγνωστες και μακρινές χώρες, για να κυνηγήσει «το πουλί της ευτυχίας». Πήγε παντού. Είπαζε ακόμα και θάλασσες πέρα στους ωκεανούς. Βρήκε ποταμούς βασιλιάδες να του υποδέχονται, μαζί με τα υπέραινα θαύματα τους, και την ίδια την καρδιά τους. Μα ο Σάντκο δεν μπορούσε να βρει πουθενά αυτό που ζητούσε. Τέλος, απογοητευμένος από τις μακριές και κοπιαστικές φάρμαξές του, πήρε το όφρο της επιστροφής.

Έτσι μια μέρα βρέθηκε ιταλί πίσω στην πατρινή γη. Ήταν και τότε άνοιξη, όπως την εποχή που έφυγε. Οι σημάδες, οι λευκές, οι αγριοκεραβιές άνοιξαν ιταλί τα φύλλα τους. Η άνοιξη όμως τώρα του φάνηκε πολύ πιο όμορφη από τότε. Και μάλιστα όταν πέρασε μέε' από το δάσος και βρέθηκε ξαφνικά ε' ένα ξέφωτο, όπου ήταν η καλύβη του, η «ίεριπα» του, αντικρίζοντας μπροστά του έναν παράδεισο από λουλούδια. Ο Σάντκο ετάθηκε εκστατικός. Έφερε τη ματιά του ένα χύρο, αφήνοντάς τη να πέσει πάλιν στη καλύβη του. Προχώρησε λίγα βήματα και βρέθηκε μπροστά της. Έσπρωξε τη μισάνοιχτη πόρτα και μπήκε μέσα. Κι εκεί, ε' αυτή την καλύβη, την εγκαταλειμμένη τόσα χρόνια κι ερειπωμένη εχθρόν ώρα καλύβη του, βρήκε να τον περιμένει, κενυρισμένο σε μια εκοτεινή γωνιά, το πουλί της ευτυχίας.

Όπως ο Σάντκο, έτσι και ο φιλόσοφος, ο πραγματικός φιλόσοφος, είναι ένας κυνηγός επίσης. Σαν άλλος Σάντκο αναζητά τη δική του ευτυχία, κυνηγά το πουλί της ευτυχίας, που στην περίπτωση της φιλοσοφίας δεν είναι πιαρά η αλήθεια, η απόλυτη αλήθεια. Αυτή που αναζητούσε μια ολόκληρη ζωή, σαν ένας κυνηγός κι αυτός, ο Κεζαντζάκης.

2. Παρομοίωση με τον Σάντκο ο φιλόσοφος ως κυνηγός της αλήθειας και μαζί με άλλους, ο Κεζαντζάκης επίσης ως κυνηγός της αλήθειας κι αυτός

Ο χαρακτηρισμός του φιλοσόφου ως «κυνηγός» δεν είναι δικός μας. Ήδη από την αρχαιότητα ο Πλάτων ε' είναι από τους Διαλόγους του τον χαρακτη-

ρίζει σαν ένα κυνηγό. Σε αναφορά με το υπεραισθητό και το κατεξοχήν ουσιαστικό, το «όντως ον», ο Πλάτων ποιου ειάζει την ψυχή του φιλοσόφου ως κυνηγού που επιδίδεται στη «θήραν του όντος» (Φαίδων 60c). Αλλεί και στα νεότερα χρόνια ο Ντεϊνίτ Χιουμ, «ο μεγαλύτερος απ' όλους τους Βρετανούς φιλοσόφους», χρησιμοποεί τον ίδιο χαρακτηρισμό για το φιλόσοφο. Ιδιαίτερα για το αντικείμενο που αναζητά, την αλήθεια. Η αγάπη του χι' αυτή την αλήθεια μοιάζει, όπως γράφει, με «το πάθος του κυνηγού». Άλλωστε, ο ίδιος ο Χιουμ θα μπορούσε να θεωρηθεί ένας κυνηγός της αλήθειας, όπως δείχνουν και οι περιπλανήσεις του, σύμφωνα με τον ίδιο, σε διάφορες χώρες της Ευρώπης.

Ένας τέτοιος κυνηγός της αλήθειας, όπως ο Χιουμ ως φιλόσοφος, είναι γενικά ο κάθε φιλόσοφος, ο οποίος στην προοπτική του να βρεί την απόλυτη αλήθεια είναι υποχρεωμένος να βρίσκεται σε διαρκή κι εξαντλητική πορεία, ψάχνοντάς παντού μέσα στον απέραντο χώρο του επιστητού. Από τα παλιά κιόλας χρόνια ως την εποχή μας, δεν παύει να ταραντίζεται από μια ανευχίσια για την αιωνιά λυψη της αλήθειας, σ' κο λουδιώνται μια ανεξέλεγκτη πορεία που τον κενει να ειωρείται ανάμεσα στον εφρανό και στη γη. Έτσι που να νιώθι στο κινήσι του αυτό για την αλήθεια, είνι «θήραν» αυτή, είνι ο ποεία επιδίδεται η ψυχή του, να θελει να πετάξει με τα φτερά της όσο το δυνατό πιο ψηλά σαν ένα πουλί, όπως το πουλί που ψάχτει να βρεί, «το πουλί της ευτυχίας» που κυνηγά ο Σάντκο. Όμως, όσο ψηλά κι αν πετάξει, πάλι θα χυρίσει πίσω στη γη, για να συνεχίει τη περιπέτειά του περιεπώ δεν έχει τέλος.

Τα ευνηθισμένα αυτά περιστατικά βγαίνουν διόβρομια ενός φιλοσόφου παρομοιάζονται συχνά με τις περιπέτειες του Ορφέα που θεωρούνταν «ποιητής, σοφός, πολυμαθής ή πολυμερής». Και που με τις ιδιότητές του αυτές εμφανίζεται στις περιπλανήσεις του, σύμφωνα με μια περσική άποψη, να ταξιδεύει παντού, ως την ανατολική εσχάτη του κόβρον, κυνηγώντας, όπως ο Σάντο, το δίκό του πουλί της ευτυχίας.

Και τέτοιος, ένας κυνηγός κι αυτός, είναι επίσης ο Οδυσσεύς, ο μεγαλύτερος — κατά τον Οκτάβ Μερλίε — ταξιδευτής των καιρών, που ταξιδεύει για την Ιθάκη. Και που όταν φτάσει εκεί, μετά από τόσες περιπέτειες, φεύγει πάλι, όπως τον έβλεπε ο Δάντης στη Θεία Κωμωδία του, για να ξαναρχίσει τις περιπλανήσεις του, με μοναδικό του σκοπό «να γνωρίσει τον κόσμο». Όπως ο φιλόσοφος περιπλανιέται για να αποκρίσει τη γνώση στην απολύτη μορφολογία αλήθειας.

Παρόμοιος είναι και ο Οδυσσεύς, όπως τον διαμορφώνει, επηρεαζόμενος από τον Δάντη, ο Καζαντζάκης στην Οδυσσειά του, σαν μια συνέχεια της Οδυσσεύς του Ομήρου. Έτσι που μετά την επιστροφή του στην Ιθάκη, να φύγει πάλι, για να συνεχίσει τις περιπλανήσεις του σαν ένας κυνηγός σε άλλα μέρη, αναζητώντας ό,τι είναι για τον Σάντο το πουλί της ευτυχίας. Και παρόμοιος με τον Οδυσσεύα του, παρομοιάζει με τον Σάντο, είναι και ο ίδιος ο Καζαντζάκης που κυνηγά επίσης ό,τι αποτελεί για αυτόν το πουλί της ευτυχίας, την απολύτη αλήθεια, πηγαίνοντας παντού, σύμφωνα με τα Ταξιδιωτικά του, σε Ανατολή και Δύση. Σ' αυτές τις περιπλανήσεις του χιά, πηγαίνει μπροστά σε όλα του φέρει τη δική του επίσης ευτυχία, μοιάζει και με άλλους που ακολουθούσαν κι εκείνοι, όπως αυτός, τα ίχνη του Σάντο στο κυνήγι του για το πουλί της ευτυχίας.

3. Παρόμοιοι τύποι με αυτόν του Σάντο και άλλοι επίσης σαν αυτοί και ενάμα διαφορετικοί

Ο Ορφέας και ο Οδυσσεύς, με τους οποίους παρομοιάσαμε τον Καζαντζάκη στην αναζήτησή του για τη γνώση της αλήθειας, μετά την παρομοιώσή του ως κυνηγού της αλήθειας με τον Σάντο, ανήκουν στην αρχαιότητα. Όμως, υπάρχουν και άλλοι νεότεροι τύποι που μοιάζουν με τον Σάντο και που κατά ευκαιρία μοιάζει και ο Καζαντζάκης με αυτούς. Ένας τέτοιος, λοχουχόφης, είναι ο Πιέρ Γκιν ετ' ομώνυμο θεατρικό έργο του Ίψεν. Όπως τον βλέπει ο μύθος είναι κι ο ίδιος ένας κυνηγός που περιπλανιέται ποίως στα βουνά. Και που αφήνει μια μέρα τη γενέτειρά του, για να αναζητήσει την ευτυχία σε ξένους τόπους. Όμως, θα ξαναχουρίσει, όπως ο Σάντο, στο μικρό χωριό του. Εκεί όπου θα τον περιμένει σε όλη τη μακρόχρονη απουσία του, πάντα πιστή και αφοσιωμένη, η αγαπημένη του Σολβείη.

Ανάλογη είναι και η ιστορία για τον «Ιπποίμενο Ολλανδό» στην ομώνυμη όπερα του Βαγκνέρ. Για τον αλύτρωτο αυτό και πεταμένο που και δικαίωτη κι αρμενίζει αιώνια σε όλα τα πελάγια του κόσμου «καταμένος» σαν ένα πουλί από θάλασσα σε θάλασσα. Όπου θα βρεθεί η γυναίκα εκείνη, η Σέντα, που θα δεχτεί να πεθάνει για τη λύτρωσή του.

Τόσο ο Πιέρ Γκιν όσο και ο Ιπποίμενος Ολλανδός βρήκαν τελικά αυτό που ζητούσαν, όπως βρήκε ο Σάντο το πουλί της ευτυχίας. Όμως τη δική του ευτυχία, την απολύτη αλήθεια, που δεν είπα ψε ο φιλόσοφος πάντα να αναζητά, δεν μπορεί να τη βρει ποτέ. Γι

αστό και θα ήταν καλύτερα, στην ατέρμονη αιώνια αναζήτησή του, γι' τον παίρ-
μοιόθεο υμνεύει, όπως και τον Καζαντζάκη, όχι με τον Πέρικλη ή με τον Ιππίαμενο Ολλοιδέα, αλλά με τον
παθιασμένο κυνηγό της ηδονής, τον Δον Ζουάν. Ο οποίος, όπως ο Σάντο, είναι ένας
κυνηγός κι αυτός που αναζητά, όμως, μια διαφορά: η κί ευσυχία ως ερμητική και όχι ως πνευματική ηδονή.

Κύριο χαρακτηριστικό του Δον Ζουάν, κατά τον Κίρκεγκωρ, είναι η «γυναικο-
θρία», η απώκτηση των εμπειριών με την κατοκτηθείσα το δυνατό περιωότερων γυναι-
κων: Μονάχα η Ισπανία αριθμεί 1003 θύματα. Όπως λέει και ο Άλμπερ Καμί, για το
γυναικωκατακτητή αυτόν, κυνηγό τη γνώση, «την πιο μεγάλη, το εόρτητα εμπειρι-
ών». Ενδιαφέρεται για την ποσότητα στη σχέση του με πολλές γυναίκες και όχι για
την ποιότητα, για την αφοσίωσή του σε μια και μόνο γυναίκα. Η γνώση του περιορίζεται
αποκλειστικά στις αισθήσεις, χωρίς τη δυνατότητα να γνωρίζει το απόλυτο, την ολοκληρω-
μένη και αληθινή αγάπη, την ιδανική αγάπη. Είναι μια γνώση αισθητική, χωρίς
το ιδανικό της, την αλήθεια στην απόλυτη μορφή της. Έτσι, χωρίς τη δυνατότητα για την
απόλυτη αλήθεια, περιπλανιέται για πάντα ασύστημι στην άλλη γυναίκα.

Όπως ο Δον Ζουάν, λοιπόν, έτσι και ο φιλόσοφος, στην αδυναμία του να ευλ-
λάβει την απόλυτη αλήθεια, περιπλανιέται ασύστημι στην άλλη αγχή μέσα στην απέρα-
ντη περιοχή της γνώσης. Στην περιπλάνησή του αυτή θα μπορούσαμε να τον παρομοιάσουμε με
την «Περιπλανώμενο Ιουδαίο» που κατοδικαστικώς περιπλανιέται αιώνια πάλιν εστηλή,
χωρίς τη δυνατότητα για λύτρωση. Και που γι' αυτό θεωρείται «δυστυχέστερος άνθρωπος». Το ίδιο
και ο φιλόσοφος είναι ένας δυστυχέστερος που δεν μπορεί να βρει, ό,τι επιθυμεί τη δίκια του λύτρωση, την
απόλυτη αλήθεια. Αυτή που δεν μπορεί να βρει και ο ίδιος ο Καζαντζάκης όσο και αν περιπλανηθή-
κε, κυνηγώντας, όπως ο Σάντο, το δίκιο του πουλή της ευτυχίας. Τραυματικά όμως δεν τα βρήκε.

4. Ειδική παρομοίωση του Καζαντζάκη ως κυνηγού της αλήθειας με τον Σάντο σε εύκριση και με άλλους, παρρησιαστές ή διαφορετικούς προς αυτόν

Ο Καζαντζάκης, όπως είπαμε ήδη και όπως επημελείται ο τίτλος του άρθρου
μας, είναι ένας Σάντο κι αυτός. Ένας κυνηγός που αγαθά, όπως ο φιλόσο-
φος, το δικό του «πουλή της ευτυχίας», την απόλυτη αλήθεια. Αυτή την αλήθεια προς
την οποία τείνει με τη φιλοσοφική διάδοσή που του θίκα κινεί. Στην αναζητησή του
αυτή κυριαρχείται από το πάθος για υπερηλιθιότητα, ταξινόηστας πάντου από τη μια
στην άλλη χώρα της Ευρώπης, όπως και σε διάφορες χώρες της Αφρικής και της Ασίας.
Έτσι, ε' ένα ταξίδι του θα βρεθεί στην Ιαπωνία και στην Κίνα, όπου θα ξαναπαίξει ύστερα από χρόνια
ε' ένα νεότερο ταξίδι. Όμως, αυτό θα είναι κατά το τελευταίο ταξίδι που θα περάσει πριν ακορρα το ολοκληρώσει.

Τη λύτρωσή του, όπως λέει ο ίδιος, την ε' βρήκε μονάχα στο ταξίδι και στην πνευματική
εργασία. Στά αρχα που έγραφε, όπου μεταφέρει ολό το πάθος και την ανησυχία του. Όλη τη
χωρίς τέλος προειπθείσά του, για να φάει, μένει από εντιθέσης και αντιφάστας στα πιο με-
γαλότερα ύψη. Όπως κάνει στην Ασκητική του που «είναι αυτή η ίδια — κατά τον Μαρλίε — το
μεγαλύτερο μεταφυσικό ταξίδι». Το ανέθεμα της ανθρωπίνης ψυχής από κύκλο σε κύκλο στην
ανώτατη κορυφή της τελείωσης όπου καταλήγει να γίνει μονάχα πνεύμα, «ελεύθερο πνεύμα».

Το ίδιο κάνει και στην Οδυσειά του, όπου ο ήρωάς του, αφού επιτορσφεί στην
Ιθάκη και γίνει για ένα διάστημα καλός νοικοκύρης, χρημόρα θα βαρεθεί και θα φυγει πάλι, για να
Ξαναρχίσει μια νέα «οδύσεια», ταξιδεύοντας προς το Νότο, μαζί με τρεις γέβερες συντρό-

φους του. Ύστερα από ευχολογιακά γεγονότα θα χτίσει καινούρια πόλιτα, για να δει όμως και την καταστροφή της από έναν κοσμολογικό σεισμό, μαζί με την καταστροφή επίσης των συντρόφων του. Ύστερα ο ίδιος, μετά από τόσα που αντιμετώπισε, θα περιβείτε, λέει στην κατάσταση της «λευτερίας».

Ολοκληρωμένη η Οδύσσειά του είναι μια περιπλάνηση ενός κυνηγού, όπως αυτή του Σάντο που ψάχνει για το πουλί της ευτυχίας, για τη λύτρωση που θα του φέρει αυτή την ευτυχία, αν ψώνοντάς τον σε μία καταπαλαι ολοκληρωμένη ελευθερία. Αλλά και η Ασκητική του είναι επίσης αυτή που ανεβαίνει την ανθρωπινή ψυχή σαν ένα πουλί ως τα πιο μεγάλα ύψη, «στην ανώτατη κορφή», όπου την περιμένει, όπως γράφει ο ίδιος, «ένα πύρινο πουλί, το Πνεύμα», η «απόλυτη λευτερία».

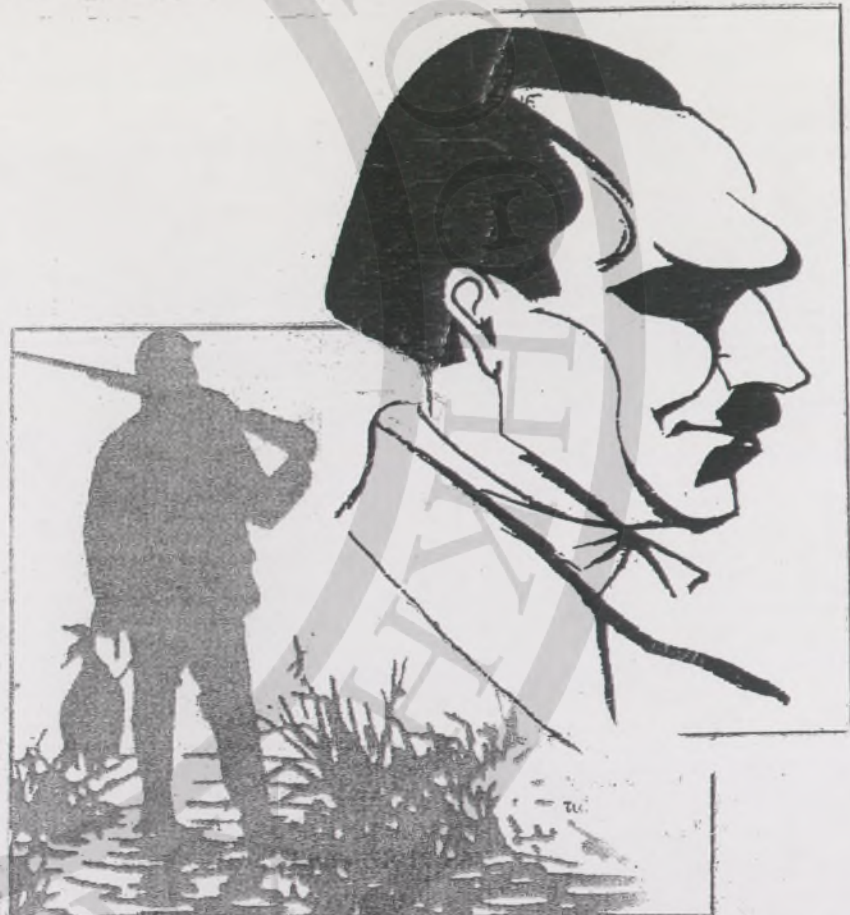
Όμως, από Οδύσσειά του, η ανθρωπινή ψυχή χεγικά βρήκε τελικά στα έρμα του μια τέτοια ελευθερία, ο ίδιος ο Καζαντζάκης δεν μπόρεσε να βρει, οτι αποτελούσε γι' αυτούς το πουλί της ευτυχίας. Αυτό το πουλί που βρήκε ο Σάντο, επιβιβάοντας στο χωριό του, να τον περιμένει στην ερειπωμένη καλύβη του. Ή, όπως ο Ίνερ Γκιαν, που βρήκε κι αυτός, κατά την επιστροφή του, στο δικό του χωριό την αγαπημένη του, τη πιετή και αφαιρέμένη του Σολβέιχ. Ή κι ακόμα, όπως ο «Ιπτάμενος Ολλανδός» που βρήκε, μετά από τόσες περιπλανήσεις τη γυναίκα εκείνη, την Σέντα που δούλεψε για τη λύτρωσή του.

Τη λύτρωση αυτή μπορεί να τη βρήκε ο Καζαντζάκης, σε φαντά και με την βοήθεια του, στα έρμα του μοναχά, όσο τα έγραφε, όπως και στα τοιχίδια του. Όμως ο ίδιος δεν μπόρεσε ποτέ να βρει, οτι δεν έπαιξε ως το τέλος της ζωής του πάντα η' ανισήτοι, την απόλυτη αλήθεια ως εντυλεστή της αληθινής ελευθερίας. Γι' αυτό δεν ήταν πιο βωβό στον πειροροιάζα με τον Δου Ζουάν που πάντα αναζητά κάθε νέα ηδονή, χωρίς να μπει να βρει την ολοκληρωμένη αγαπή. Ή με τον Περιπλανώμενο Ιουδαίο που περιπλανιέται αιώνια, χωρίς λύτρωση.

*

Παρότι ο Καζαντζάκης στην αναζήτησή του για την αλήθεια, που δεν μπόρεσε να του φέρει την ελευθερία, τη λύτρωση, είναι ένας κυνηγός, όπως ο Σάντο που κυνηγά το πουλί της ευτυχίας, ωστόσο στο αποτέλεσμα της αναζήτησης του μοιάζει με τον Οδύσειά. Όχι, όμως γι' αυτόν

του Ομήρου, αλλά με αυτόν του Δάντη, από τον οποίο επηρεάστηκε στο δικό του Οδύσειά, που μετά την επιστροφή του στην Ιθάκη έφυγε πάλι, για να βθεί «τη λούρα που έκαιγε μέσα του, να χλωρίσει τον κόσμο». Αν και έχεσεται στην Ιθάκη, έφθου έφυγε πάλι, είναι το ίδιο σαν να μην έφθασε ποτέ, σαν να την έχασε για πάντα, όχι γιατί δε θέλησε, αλλά γιατί δεν κατορδωσε, όταν έφθασε, να μείνει εκεί. Μήπως αυτό ακριβώς δεν είναι το αποτέλεσμα της πορείας του ίδιου του Καζαντζάκη που πάντα αναζητούσε, σ' ένοχας χωρίς τέλος ως το τέλος της ζωής του; Το ερώτημα, ωστόσο, ειδικά στην περίπτωση του, είναι: Είχε τη δυνατότητα να βρει σε μια δική του Ιθάκη τη γνώση που αναζητούσε, όπως ο Οδύσειας, στην απόλυτη μορφή της ως αλήθεια, αλλά δεν μπόρεσε για τα ίδια δύνασότητα να την κάνει πραγματικότητα; Και γιατί; Τι τον εμπόδισε; Όμως αυτό είναι άλλο ζήτημα που θα μας απασχολήσει σ' ένα επόμενο άρθρο μας.

Όπως ο Σάντο που παραη υδίου κυνηγός το πουλί της ευτυχίας, έτσι και ο Καζαντζάκης αναζητούσε σαν άλλος κυνηγός, οτι αποτελούσε την ευτυχία η' αυτόν, τη γνώση στην απόλυτη μορφή της ως αλήθεια.